

Georg Kühlewind Alapítvány

Kilencvenkettedik hírlevél

92. hírlevél

Alapítványunk 92. hírlevelében **Georg Kühlewind A hetedik nap vége** című könyve két fejezetét – **Csak egy kis ideig...; Szellemtudomány és kereszténység** – olvashatják. A mű eredeti címe: **Die Wahrheit tun – Erfahrungen und Konsequenzen des intuitiven Denkens**. A magyar fordítás a Verlag Freies Geistesleben-nél 1982-ben megjelent második kiadás alapján készült, és 2004-ben jelent meg a *Klárís Kiadó és Művészeti Műhely* gondozásában.

A hírlevél mellékleteként közreadjuk a 2023. október 20 és 22 között Stuttgartban megrendezésre kerülő harmadik Kühlewind-konferencia teljes programját. Helyszíne – mint az előző két alkalommal is – az Akinthos Akademia épülete.

Fenyő Ervin

*

Georg Kühlewind

Csak egy kis ideig...

Baltigh Attila fordítása

Ő az égő és fénylő szövétnek vala,
ti pedig csak egy ideig akartatok
örvendezni az ő világosságában.

(Ján 5,35)

A jelenség

Ami az ember számára megjelenik, abból a szellem valósága, a lét ereje már eltűnt, elmúlt. A világ az embernek: „Ezt láttam, ezt hallottam.” A múlt-világ, a természet, a gondolt gondolat: jelek. Ha jel-létüket nem ismerem fel, nem tudom a jeleket olvasni. Az olvasás azt jelenti, hogy a tudatban észrevesszük annak megjelenését, ami a jelből adódik. Ha egy szót olvasok, a szó, mondat, tartalom, jelenség a tudatban válnak jelentéssé. Máshol nincs szó; a szó nem a papíron van, ott csak tinta vagy szín van. Mivel a tinta megjelenését a tudatomban nem érzékelem, csak a megjelenő szót, úgy vélem, a tinta erősebb valóságot jelent, mint a szó, amit a tintával leírtam.

A naiv realizmus úgy véli, hogy a megjelenés folyamata kívül van a tudaton. Csak a megjelent tükröződik benne: a jelenség.

Ami a tudatban megjelenni látszik, a minőség által, a tudat szintje által meghatározott. Ezért minden világkép tudatszint. A Föld a mi tudatszintünk. Mivel a tudatunk a múltra támaszkodik, a világunk a múlt világa.

A tanítás

Amint a tanítás szó, írás, tradíció formájában megjelenik a világban, múlttá válik, mint minden, aminek a megjelenését nem követi a tudat. Így a tanítás is a naiv realizmus áldozatává válhat. Az ilyen realizmus szerint: létezik egy bizonyos tanítás a tanítás megértésétől függetlenül, a mester szava létezik a tanítványok értése vagy az elutasítók el nem fogadása nélkül is. A mai tudat számára minden tanítás felöltheti a múlt ruháját. Betűkké válik és mozdulatlan ásványiság maradhat.

A betű egy kapu. Áteresztő, és ezért mozgásra késztet. Ha nem követem felhívását, nem-áteresztővé, dologgá, tárgygyá, akadállyá válik. A tanítás, amely betűvé vált, olyan súly, amely még tovább húz le a mélybe.

Minél magasabb rendű egy tanítás, annál nehezebb szavait olvasni. Magas rendű tanítás rejtve megy végbe – ez nem lehet másként. Erőteljes belső mozgást igényel a tanulótól, és nem válna tanítássá, ha nem ösztönözné ezt a mozgást – a nem testi lendületet. Enélkül a tanításból, a legmagasabból is dogma, bálvány válik, amely kinyújtja karmait múlt létéből a jelenbe.

A megalkotott kép

Aki nem tudja olvasni a tanítást, képzeteket alkot róla. A képzetet a racionális gondolkodás inspiráció nélkül – a múlt képéből, és annak alapján – táplálja, formálja. Az ember által alkotott istenkép egykor jel volt. A felemelkedés kiindulópontja, meghaladni való kép, olvasandó. Különbözőn érthetetlen lenne, hogyan lehetett egy ember által alkotott tárgyat isteníteni. Az inspiráció képességének eltűnésével a faragott kép már csak bálvány lehetett, már csak betű – a realizmus értelmében.

Aki tükrözött tudata segítségével képzeteket alkot a szellemről, alacsonyabb szinten áll, mint egy bálványimádó, mert annak még nem volt választási lehetősége. A mai ember a Szent Szellem hordozója – különben nem tudná tagadni a szellemet! Minél átfogóbb a tudattalanul maradó szellemi erő, annál nagyobb rombolást tudnak az akadályozó szellemek általa véghez vinni. A Szent Szellem elleni bűnt – a szellem, az én, a megismerés tagadását – ma mindenki a szellem erejével hajtja végre. Erre a bűnre nem lehet kívülről bocsánatot kapni, mert mindenki mindenekelőtt maga ellen vétkezik. Amennyiben azonban maga ellen vétkezik, minden ember ellen vétkezik.

Egy oltárt nem lehet kézzel faragott kövekből építeni (Mózes II. könyve 20,25¹); a szellem képzete profán gondolat. Ha a tanítást betűnek fogod fel, akkor mozdulatoddal áthatolsz rajta, és a mozdulatod maga szellem. A te mozdulatodban rajzolódik ki egy igazi, eleven, kimondhatatlan ábrázat.

Az ellenállás

A tanításnak ma olyannak kell lennie, hogy lehetséges legyen vele szemben egy ellenállás. Az ellenállás nem visszautasítás, hanem a kezdeti érintés, az asszimiláció kezdete.

---

¹ Ha pedig kövekből csinálsz nekem oltárt, ne építsd azt faragott kőből: mert a mint faragó vasadat rávetted, megfertőztetted azt. (Károli Gáspár fordítása)

Ha nincs ellenállás, nincs szabadság, és tanítás sem jön létre, csak hatás. Igazi emberi mozdulat, rezdülés nem kényszeríthető ki. Ha az ember egy hatásra reagál, akkor éppen nem az ember mozdul benne. A betűre szükség van, hogy olvasni lehessen. Az olvasás: szabadság.

A betűre szükség van, hogy el lehessen hagyni. – le lehessen mondani róla; lemondani arról, ami közvetlenül adottnak tűnik, ami azonban a valóságban a közvetlenül adott fátyla – a burka. Az olvasásnál a lemondás mozdulatát gyakoroljuk, és csak ez a mozdulat fontos, nem *amit* olvasunk. Amit olvasunk, azt a saját képünk, saját látásunk és a látásunkkal azonos morális szintünk szerint alkotjuk meg. Minden olvasás többszörösen történik – legalábbis így kellene lennie; értésről értésre, világosságról világosságra változik a szöveg velünk, ahogyan az elmélyült olvasásban a világosság felé haladunk. Minden szó és minden szókapcsolat végtelen jelentést rejt, minden szóval elérhető az egyetlen jelentés.

A visszautasítás

Az ellenállás, a tagadás nem visszautasítás, mert kezdeti érintésként mindenkor átmehet értésbe. Az igazi visszautasítás az átvétel, az elismerés, a tanítás köntösként való felvétele; a betűknek vagy a sugárzó világosságnak, a hőnek vagy bárminek, ami még rajta észlelhető, a felvétele, saját tovább-mozgás nélkül. Ilyesmi a régi időkben lehetetlen volt, mert a tanítás átalakulást jelentett vagy semmit. Ma a tükrözött gondolkodás és a fordított érzés – a közvetlen magam-ézés – révén minden tanítást fel lehet használni az egoitás érdekében és annak teljes igenlése mellett.

A visszautasítás legalattomosabb módja a betűk elfogadása, olvasás és együtt mozdulás nélkül. Az akadály észrevétlen marad – és minden közlés akadály, melynek legyőzése révén el lehet jutni ahhoz az értelemhez, amely csak segédeszköz nélkül közvetíthető. A nyilvánosság korában közölni kell, ami rejtve maradt, amiből korábban csak kiválasztás alapján közöltek. A kiválasztást most minden ember maga hajtja végre; ő dönti el, mindig a vele közölt szöveg alapján, milyen fajta kiválasztott ő, milyen rendű, milyen rangú. Ennek a döntésnek semmi köze az érintett véleményéhez. Aki a tükrözött tudat érintésénél marad – tulajdonképpen nem-értésnek kellene nevezni –, eldöntötte, hova tartozik.

A régebbi időkben az eltitkolás nem a visszautasítástól való félelem miatt történt, hanem mert az illetéktelen befogadástól tartottak. A tanítás erőt, erő-közvetítést jelentett, és az ezzel való, illetéktelenek általi visszaélés pedig veszély. Ma a titok a közlés sokrétegűségében rejlik. Az első fátyolig mindenki eljuthat. Aki azonban az árulás modern formáját elköveti, tehát anélkül, hogy maga forrássá válna, a képzeletvilágot – amely az élet külső megjelenésének felel meg – imádja, helyeslően felveszi, azt tehetetlenül, saját jó érzése révén igenli, mindeneke előtt saját magát veszélyezteti. Másoknak is megnehezíti azonban a tanítás megközelítését. Tisztázatlan, önmagát nem tapasztaló lelki életével az átlátszatlanság vastag füstjét összegyűjti – mint egy füstölő lángcsóva – és kiárasztja a világra. Elevennek tűnő, káros gondolat-, érzés-, és akaratformákat hoz létre, egy eleven, tökéletes gondolkodás negatív tükörképeként.

A megbetegedés

A megismerési képesség, a megismerési apparátus adva van. Az embert belső aktivitása nélkül külső hatások érik. Az érzékszervek rendszere révén az észlelés a hatások elszenvedésére

redukálódik, és ezáltal a rendszer maga megbetegedik. A gondolkodás szerve a gondolatokat degradálja hatásokká, és ezáltal betegedik meg.

A belső aktivitás nem az adott lehetőségek – spekuláció, egyre több észlelés – intenzívebb gyakorlásából áll, hanem az adott (tehát múltszerű, törvényszerű) lehetőségeken túlmutató újabb mozdulatok megalkotásából. Ehhez az abszolút kezdés képessége szükséges – ebben rejlik a kezdet. A hatássá váló hajtóerőnek kellene elindítania a belső mozdulatot. Hajtóerő és mozdulat együtt alkotja a realitást. Enélkül a mozdulat nélkül a hajtóerő látszattá válik, és egyoldalú igénybevétele miatt beteggé teszi a szervet, melynek egészséges életéhez a kiegyenlítő mozdulat hozzátartozik.

A belső mozdulat a magasabb megismerés mozdulataiból áll, amelyek semmilyen ellenállást, akadályt, semmi elhárítandót nem igényelnek, tehát hajtóerőt sem.

Az igazi tapasztalás

Az igazi tapasztalás mindig kölcsönhatás – elfogadás és adás, tehát nemcsak az elfogadás, hanem az adás tapasztalása is: egy kétszeres tapasztalás, a tárgyé is és az alanyé is. Amíg a tapasztalás az alanyé és egyúttal a tárgyé is, még nincs alany és tárgy. A tapasztalás tapasztalása van: csak tiszta világosság, az igazi vagy teljes tapasztalás. Egyébként a létezés és a megismerés elszakad egymástól, és az ember megbetegszik az egyoldalúságban.

A megismerés szervei a megismerés, a tapasztalás számára vannak megalkotva. A megismerés csak egy alany tapasztalása lehet. Az alany tapasztalása azonban az, hogy tapasztalja magát, azaz egyúttal szubjektivitását is tapasztalja; egyébként mást sem tud tapasztalni. Az alany tapasztalása személytelen; mivelhogy alany, létező. Személyes az ember csak egy tárgyhöz való viszonyában lehet; a megismerés azonban nem jelent egy alany és tárgy közötti viszonyt. Az alany tapasztalása a lét öntudatra ébredése – egy csoporttudatban és végül az individuális tudatban. Így sokszorozódik meg a lét.

Az alany ma kizáródik a tárgyból, megismerése tárgya által meghatározott – a nem teljes megismerés által –, ami azáltal lesz tárgygyá, hogy a megismerés nem az alany megismerése. Nincs arra vonatkozó tapasztalás, hogy a megismerés az alany számára megismerés, ez legfeljebb absztrakt következtetés. Ez a fajta „megismerés” elrontja a tárgyat, az alanyt és a megismerés szerveit; elrontja a világot.

A bölcsesség

Az embernek nincs érdeme abban a bölcsességben, amely a világban van, és abban a képességében sincs, mellyel a világ bölcsességét megragadja; mert ez a képesség egy a bölcsességgel, melyet megragad. Ő a bölcsesség maga, azaz a megismerés, vagy másként fogalmazva a világ. Eredetileg akarata: „legyen...”, vagy szeretet. A szeretet megismerés. Az emberi szeretetnek individualizált bölcsességnek kellene lennie: a megismerés eredeti-kezdeti lángra lobbanásának, annak a képességnek, hogy egy másik ember számára bölcsességet hozunk létre, javát akarjuk vagy a világ javát, amelyet meg kell ismerjünk ahhoz, hogy akarhassuk. Ez a világteremtés folytatása, a kezdés képessége.

Azt a tudatszintet, melyen a bölcsesség az embertől függetlenül lett a világba és az emberekbe ültetve – egy képesség csírájaként –, régi Holdnak nevezzük. Minden, ami nem

időben, hanem lényege szerint kereszténység előtti, a régi Hold folytatását jelenti a Földön. A Földnek a szeretet bolygójává vagy tudatszintjévé kell válnia: ez az ember feladata, aki a régi Hold bölcsességét felvette. A Föld célja a szeretet. Csak akkor születhet meg, ha az ember keresztülhalad az egoitáson, és azon áthalad a számára megmaradt bölcsességgel, gondolkodásával; ebből kiindulva meghódítja a szellem erőit, amelyek ma a testtel való azonosulás révén a lélek fogságában vannak. Az iskolázás célja a szeretet, semmi más.

A szeretet megromlása

Az embernek megvan a lehetősége arra, hogy a legnagyobb szeretetet is visszautasítsa, mégpedig a legmélyebb visszautasítás révén: látszólagos elfogadásával, az igazi árulással. Az a szeretet, amely bölcsességből való eredetét félreérti, elkerülhetetlenül önmaga érzését fogja táplálni, és ezzel beteggé teszi a szeretetet, minél nagyobb a szeretet, annál inkább; a szeretet a legkönnyebben megromló szubsztancia.

A szeretet elfogadását *érteni* kell, különben a szeretet is *hatásként* érkezik, amire a magam-érzése válaszol. Ez a kínálat tárgyként fogja fel. Az embernek csak az ajándékozható, amit képes felfogni. Korábban a szeretet értése, elfogadása is lehetséges volt a tiszta érzés által. Ma mindig aktivitásra van szükség, az értésnek a szeretettel egyenértékű mozdulatára. Ha ez hiányzik, a lélek megbetegszik az egyoldalúságban.

Az egoisztikus-aktív szeretetből hiányzik a bölcsesség, az értés, ugyanígy a szeretet egoisztikus elfogadásából is. Ha az ideaelem hiányzik, az ego-lény megőrül a melegségnek és a fénynek, élvezi, tapasztalja, anélkül, hogy megismerné.

A szeretet elfogadása: a szeretet kisugárzása, visszasugárzása, továbbadása. A tanítást nem lehet megőrizni, konzerválni, mert ha az értés, a közvetlen megismerés, az olvasás, az eleven gondolkodás képessége elveszett, akkor a tanítás már nem mond semmit vagy éppen azt nem, ami eredeti tartalma, pontosan *azt* nem. Ennek a szeretetnek a kifejezési formája is olvasás nélküli *hatás* lesz, az eredeti mozdulat megakadályozása, amely mozgásnak a tanulóban kellene létrejönnie – *benne* válna *tanítássá*. Az ábrázolás az eredeti mozdulat fordított képe, amit a tükrözött gondolkodás, és a magam-érzésben a vele azonos egoitás segítségével saját megerősítésére használ.

Ha a láng lángra lobban, tovább kell terjednie, hogy ne aludjon el.

„Nem hogy magát több gazdagsággal áldja;
ez nem lehet; hanem hogy visszafénylő
fénye a boldog „*Subsisto!*”-t kiáltsa,
időkön kívül, és kívül a mérő
földi értelmen, kedveként, eláradt
uj szerelmekben az örökkönélő.”

Dante: *Paradicsom* 29,13-18.

(Babits Mihály fordítása)

*

Szellemtudomány és kereszténység

A kérdésfeltevés

Rudolf Steiner műveiben különböző módon esik szó a kereszténységről. Úgy tűnhet, hogy Rudolf Steiner ezzel kapcsolatos kijelentései a századforduló előtt és után nehezen hozhatók összhangba. Ha ez a nehézség nem annak lenne a jele, hogy egész életműve félreérthető, elégséges lenne *Életutam* című könyvének 26. fejezetére utalnunk. Ebből látható, hogy röviddel a századforduló után mindig is meglevő belső-szellemi kereszténység-élményét, melyet addig azonban nem ezzel a névvel illetett, a tradicionális tan fő alakjával össze tudta kapcsolni. Ez a tanítás a kereszténység lényegéből indul ki, de a megismerőerők lecsökkenésével eltorzult megismerési tartalommal vált. Ez az utalás az önéletrajzra azonban joggal nem elegendő azok számára, akik nem képesek arra, hogy *A szabadság filozófiájában* és más ismeretelméleti írásokban, Goethe természettudományos írásait bevezető fejezetekben, és főleg *Az individualizmus a filozófiában* című dolgozatban megtalálják ugyanazt a keresztény szubsztanciát, melyet később írásaiban megjelenni vélnek². Ez jelenti igazából a problémát.

Az említett dolgozatban (1899) a filozófiatörténetet és a keresztény tanítást is filozófiai tartalomként, a közönséges tudat pozíciójából világítja meg. Ebből egyértelműen kiderül, hogy minden transzcendens tanítás, minden spiritualizmus vagy minden tradicionális vallásos világkép egy előfeltételen nyugszik: minden, az ember által gondolt, megítélt, képzelt és leírt, az ember terméke, ő azonban elfelejti saját szerepét. Nincs joga ahhoz, hogy olyasmiről beszéljen, ami emberfeletti, mert mindig ő maga marad a kijelentések forrása. „Az értelmi lélek szintjén a materializmus igazság, a spiritualizmus pedig olyan gondolkodás, amely nem rendelkezik elegendő öntudattal.”³

Üdvös lenne ebből az igazságból minden konzekvenciát levonni – azzal a következetességgel, amit például a Zen története során már sok évszázaddal ezelőtt elértek –, hogy *valóban* tovább léphessünk. Shen-Hsiu (7. század) *Gatha*-jára⁴:

Testünk a Bodhi-fa
És szellemünk egy világos tükör;
Óráról órára gondosan letöröljük
És nem engedjük, hogy beporosodjon

Kortársa, Hui-neng radikálisan válaszolt:

Nincs Bodhi-fa
Sem egy állvány tiszta tükörrel.
Mivel minden üresség,
Mire ereszkedhetne por?

² Rudolf Steiner: *Methodische Grundlagen der Anthroposophie; Der Individualismus in der Philosophie – Der Egoismus* című fejezetében. *Gesammelte Aufsätze 1884-1901*. GA 30, Dornach 1961, 99-151. oldal

³ Massimo Scaligero: *La Tradizione Solare*, Roma, 1971; 17. oldal

⁴ D. T. Susuki: *Zen – Lehre vom Nichtbewussten*; München-Planegg 1957; 16., 21. oldal

A közönséges értelem nem képes a lényegi igazságot megragadni vagy kifejezni. Az ürességet – szavaktól, fogalmaktól, képzetektől való ürességet – el kell érní, hogy az igazság felvillan hasson benne.

Természetesen a modern ember számára nem lehetséges az ősrégi keleti tanítás realizálása. Mindenekelőtt azért nem, mivel azzal a tudattal fogja fel, melyet általa le akar győzni. A kérdés azonban változatlanul fennáll: ha a tükrözött tudat számára nem lehetséges, nem jogos transzcendenciáról beszélni, mert ez csak dogmatikusan történhet – hogyan juthat ki „jogos” materializmusából és hogyan fejlődhet tovább?

Azután felmerül a kérdés: mi a helyzet *A szabadság filozófiája* kereszténységével? Bár Steiner újra meg újra páli-keresztényi megismeréstannak nevezi⁵, mégis 1894-ből származik, együtt *Az igazság és tudomány* című írással, melyet szintén keresztényinek-pálinak nevez. Mindez tehát megelőzi az említett, látszólag keresztényellenes dolgozatot 1899-ből. Ha Steiner önéletrajza értelmében csak a századfordulón jut el a kereszténységhez, ezek a kijelentések további problémát jelentenek.

A gondolkodás naptermészetéről

A kereszténység nem mutatkozik meg közvetlenül a tartalomban; a folyamatban, a gondolkodás módjában él. „De nem arról van szó, hogy az ismeretelméletet azzal kezdjük, hogy valamilyen a teológiában használatos formulát kiemelünk; hanem a gondolkodás módjáról. És elmondhatom: *Az igazság és tudományban* és *A szabadság filozófiájában* annak ellenére, hogy teljesen filozófiai alapállásból indulunk ki, páli szellem él. Ebből a filozófiából hidat lehet építeni a Krisztus-szellemhez, ahogyan a természettudományból az Atya-szellemhez”.⁶ Steiner nagyon gyakran beszél a gondolkodás „átkeresztényiesítéséről”. Mit ért ezalatt, mit jelenthet ez a „fajta” gondolkodás?

Fontos minden előfeltevés nélkül megkérdezni ezt, különösen figyelembe véve a nevezett dolgozatot 1899-ből. Ebben minden lehetőségét alapvetően tagadja annak, hogy az egotudat kiléphetne önmagából. A dolgozat végén megadja az utat, melyen az egotudat átalakíthatja magát: megfigyelheti saját megismerőtevékenységét. Ez az az út, melynek mentén *A szabadság filozófiája* halad. De ezzel kezdetét veszi az útmutatás a szellemi világ küszöbén túlra is. Minden attól függ, milyen komolyan és mélyen ragadjuk meg és gyakoroljuk ezt a „megfigyelést”. Egy a megismeréstudománnyal kapcsolatos meglátásra úgy tehetünk szert, ha belátjuk: a megismerés a világfolyamathoz tartozik. Ennek a „megfigyelésnek” a kivitelezése, kigyakorlása azonban ezen túlmenően mélyen bevezethet a szellemi iskolázásba. Ez a lehetőség a tükrözött képzettől a gondolkodás *predialektikus* tapasztalásához vezethet: az eleven gondolkodásba. *A szabadság filozófiája* második része ezen az élményen alapul – a jelen átélésén, nem a múlt-gondolkodáson... A gondolkodásnak ez a saját forrása felé való mozgása a kezdete egy a szellemi világ küszöbén túlvezető útnak. A gondolkodásba vetett bizalom kísér

---

⁵ Lásd Otto Palmer: *Rudolf Steiner über seine Philosophie der Freiheit; Von der christlichen Substanz* című fejezet. Stuttgart, 1966

⁶ *Rudolf Steiner: Das Karma des Materialismus* – 9 előadás; előadások Berlinben 1917 július/szeptember – 6. előadás; *Menschliche und menschheitliche Entwicklungswahrheiten* – 8 Berlinben tartott előadással együtt 1917 május/július; Dornach 1964; GA 176; 315. oldal

ezen az úton⁷. A bizalom nem a tükrözött gondolatoknak szól, hanem oda vezet, ahonnan jönnek: a gondolkodásnak nem pusztán „gondolt”, hanem kozmikus-eleven világ-lényegéhez.

Minden gondolkodás mélyén az az értés működik, hogy a gondolkodás nem eredmény, hanem a gondolt forrása. A gondolt értéshez vezethet, amennyiben „értve lesz”, azaz ha a gondolt forma eleven értelme az értőben egyfajta olvasás révén életre kel. Ezt követően az értett ismét formába merevedhet, mintegy betűkké szilárdulhat – halott szöveggé a következő olvasó számára.

Az antropozófiai irányultságú szellemtudomány szellemi iskolázásának technikája mindenekelőtt arra irányul, hogy a gondolkodás reális életformáját gondolati intuícióban megragadja. Filozófiai formában ezt például Hegel és Gentile tette meg – és ez feltétlenül a nyugati filozófia csúcsa. Ez az iskolázás a kozmikus elevenség tudatos tapasztalásához kívánja a tanulót elvezetni. Azért „kozmosz”, mert nem olyan módon tartozik az emberhez, hogy egyszerűen „beesik” az ember tudatába. Az ember hozzájárulása a gondolkodáshoz éppen a „tükrözés”. Számtalan helyen utal rá Steiner, hogy egy magasabb megismerési formához vezető út első lépése az aktuális gondolkodási tevékenység átélése. Tömören ábrázolja a tükrözött tevékenységnek a tiszta tevékenységbe, majd ezen túl az érzékfeletti tudatba való átmenetét *A szellemi világ küszöbe* című írásában: „Eleven képeket kell alkotnunk. De nem arról van szó, hogy lelki erőnkkel csak ezekkel a képekkel foglalkozzunk. Figyelmünket a képekről saját képalkotó tevékenységünkre kell irányítanunk. Ezáltal a bensőleg erőteljessé tett éntudat állapotában találjuk magunkat; ha ezt a lelki gyakorlatot állandóan ismétljük, azt is észre vesszük – hetek, hónapok, esetleg hosszabb idő múlva –, hogy erőteljessé tett éntudatunk megragadása által kapcsolatba kerültünk a szellemi világgal.”⁸

Az idézett rész pontos leírása egy koncentrációs vagy meditációs gyakorlatnak, amely a kontemplációba torkollik. Egy képzelő tevékenység, amely olyan erőssé válik, mint az észlelés, a közönséges tudatban kezdődik. A gyakorlás révén azonban a tudat eljut oda, hogy megérintse egy „objektív” érzékfeletti világ. Az 1918-as kiadás utószavának egyéb leírásaiban ilyen élményekről van szó.

Lehet ezt a folyamatot a gondolkodás átkeresztényesítéseként érteni? A vázolt belső mozdulat minden bizonnyal a kereszténység lényegéhez tartozik. Akkor jön létre, ha az ember saját gondolkodásának megnövelt megvalósítása révén képes a gondoltra nézni. A továbbfejlődés az ember szabadságában áll, és az eleven-jelenbeli kontemplációhoz – éppen a kozmikus gondolkodáshoz magához – való felemelkedést jelenti. Aki nézi, az az igazi én. Aki gondolja, a gondolkodás-lényiségben él. Nem én gondolkodom, hanem a Logosz bennem: minden gondolkodás szoláris forrása. A vázolt mozdulathoz hozzátartozik a szellem abszolút immanenciája, szellemi-belső napszerűsége, amely önmagát, akár csak minden egyebet megvilágít. Fénytermészete megvilágítja önmagát, nemcsak a megvilágítottat, a holdszerűen tükrözött múltat, a kereszténység előttit.

---

⁷ Rudolf Steiner: *Die Schwelle der geistigen Welt*. Első fejezet. Dornach 1972; GA 17

⁸ Rudolf Steiner: *Die Schwelle der geistigen Welt*. Dornach 1972, GA 17. *Utószó az 1918-as új kiadáshoz*. Részlet. Az idézet szöveg Székely György fordítása, eddig még nem publikált kéziratból.

A gondolkodás árnyékvetéséről

A nem átalakított, kereszténység előtti mozdulat konzekvensen a materializmushoz vezet. Ha az ember a „lényeket” kívül keresi, nem talál istenséget, hanem esetleg egy isteni erővel felruházott észleleti világot. A monizmusra való hajlama az anyag ideájához vezeti az embert. Azonban nem ideának ismeri meg; ebben nyilvánul meg a materializmus lényege. Ha az ember csak a testiséget látja, a látásról magáról azonban megfélemedezik, kényszerűen ateistává lesz. Egy mechanisztikus világképet alkot magának, melyet véletlenszerű fejlődések uralnak. Semmi sem található a lélekben – mely testhez kötött természetű –, ami ezzel a világnézettel ne lenne megmagyarázható – kivéve a megismerést. Ennek révén minden gondolt, észlelt, minden „tényállás” megmagyarázható. A spiritualisták tévúton járnak, ha ezekkel a világnézetekkel látszólag megmagyarázhatatlan jelenségeket állítanak szembe. Holnap ezek is magyarázatra lelnek! Az ateizmus az idegrendszerhez kötött gondolkodás betegsége⁹. Aki a tükrözött gondolkodásban őszinte és konzekvens marad, a materializmushoz jut. Eközben teljesen elfelejtődik az ember mint megismerő lény, azok által is, akik egy „spirituális” világnézetet „tények” révén kívánnak megvédeni: nincsenek tudatában materializmusuknak. Még olyan közel sincsenek a szellem tapasztalásának küszöbéhez, mint a materialisták¹⁰.

A stirneri individualizmus¹¹ és Steiner megismeréstana azon a belátáson alapszik, hogy minden, ami a tudatban megjelenik, az individualizmusban gyökerezik. *Ő választ.* Sokkal később ébrednek rá az egzisztencialisták erre az alapélményre. Az ember maga választja megismerését és életformáját. Az ember gondolatvilágában jelenik meg, mit tart az észleleti világ lényegének. Ez a pozíció így foglalható össze: minden a gondolkodásból jön, az individuum tudatából. Nincs értelme megismerésének, cselekedeteinek forrását önmagán kívül keresni. Maga a keresés is az ő cselekedete. – Látható, hogy ez a gondolkodás a tükrözött tudaton belül marad. Egy köztes lépcsőt, azt is mondhatnánk, válaszfalat képez önmaga megismerésében. Az individualitás minden külsőségtől megszabadult: virtuálisan szabad – csak virtuálisan, mert tudatával is elsősorban testéhez kötött –, és a testiségre szükségszerűen a nem szabadság törvényei vonatkoznak. Csak az az individualitás tudja most szabadságát megvalósítani, vagy ennek forrásából egoításba sülyedni, aki szabadnak tudja magát. A szabadság megvalósítása azzal a kérdéssel veszi kezdetét: mi a megismerés? Hogyan ébred a gondolkodás önmagára? Ez egyértelmű a másik, önismeretre vonatkozó kérdéssel: ki az ember?

Ezzel az ember átéli tehetetlenségét, határait. Mert nem tudja átugrani gondolkodását. A gondolatokban tükrözött gondolkodásnak nem lehet közvetlen tapasztalása a forrásáról¹². De megfordítható: követheti magát forrásaihoz¹³. Ez történik a kontemplációban.

A kereszténység lényegéhez, a megismerő erő megismeréséhez, az igazi világosságához, amely minden emberi megismerést megvilágít, hozzátartozik, hogy eljussunk a megismerés istenéhez, a Logoszhoz. Általa jött létre a világ. Általa válhat az ember önálló gondolkodóvá. Általa ismerheti fel az Atyaistent.

---

⁹ Rudolf Steiner: *Der Tod als Lebenswandelung*. 7 előadás 1917 november/1918 október különböző városokban; Dornach 1969; GA 182; 176. oldal

¹⁰Rudolf Steiner: *Der Tod als Lebenswandelung*, 64. oldal

¹¹Max Stirner: *Der einzige und sein Eigentum*, 1945.

¹² Rudolf Steiner: *Der menschliche und der kosmische Gedanke* – 4 előadás 1914 januárjában Berlinben; GA 151; Dornach 1961; 4. előadás

¹³ Massimo Scaligero: *La Tradizione Solare*; 89. oldal

Mert a saját tevékenységünkben benne lakozó szellem átélése azt jelenti: tapasztalni, ami a megismerésben univerzális, az individualitással az elszigetelt egoból az eleven, kozmikus gondolkodás világába belépni. Csak ezáltal jut el az ember Krisztus megismeréséhez. Krisztus megismerhető a világ realitásának forrásaként, amely a megismerést nem kizárja, hanem magában foglalja. A világ „megjelenik”, megismerhető világgént megvilágítva.

Egy döntő lépés

Ha az ember eljut autonómiájához, öntörvényűségének tapasztalásáig, a következő lépést azonban nem tudja megtenni, az abszolút egoításba esik. A következő lépés a gondolkodó lény átélése lenne a megismerésben: egy meditációs lépés, amely kívül esik a tradicionális filozófia területén. Az egoítás-filozófia példái Stirner és Nietzsche. Hiányzik belőlük a megismerés természetébe való belátás. Konzekvens módon a tükrözött tudat az egoismushoz vezet, éppen, amikor a gondolkodás autonómiáját megragadja. Az autonómia tapasztalása nélkül a tudat a materializmusba kényszerül.

A dualista világnézetek határán jelennek meg a transzcendens agyszülemények: az „önvaló”, a „tudatalatti” stb. – mind a tudat termékei: ellentmondások, fogalmak, melyek mögött a valóban tudattalan rejtőzik: a gondolkodás maga, amely a folyamatban nem éli át és már el is felejtje magát, amikor termékén felébred. Ez az oka annak, hogy az ismeretelmélet szétforgácsolódott: többet igényelt volna, mint spekulációt. Az ettől az igénytől való félelem többnyire megakadályozza az utolsó döntő lépést a tükrözött tudaton belül. A tükrözött tudat elégtelen volta mégis átélhető. Így jön létre a gondolkodás szellemi értelemben öngyilkos kritikája, melynek következménye a gondolkodásba vetett bizalom elvesztése. Ez vezet a számítógép iránti vonzalomhoz, amely annak a gondolkodásnak a terméke, melyben az ember nem bíz. Ezek a tendenciák aláássák azt az érzést, hogy a gondolkodásban szilárd alapra találunk. Az öntudat függő alárendeltségét követelik meg. Olyan mértékben, amilyen mértékben az alapot kihúzzák alóla, nő a személyekkel, nézetekkel, tanításokkal, csoportosulásokkal szembeni alávetettség; különösen azonban olyan hamis mesterekkel szemben nő, akik a gondolkodás alól való valamiféle „felszabadulásról” beszélnek.

A gondolkodás egyetlen kritikája csak abban állhat, hogy a közönséges képzet világából való kiutat a közönséges gondolkodáson *belül* kínálja. A gondolkodás előkészítheti és kigyakorolhatja saját meghaladásának útját. Nem keres „igazságot” önmagán kívül, belép saját magába. Ez az egyetlen olyan tevékenysége a léleknek, amely reális: elvezethet saját forrásához. Ha a gondolkodás megelégszik saját autonómiájának sejtésével anélkül, hogy tevékenyen visszafordulna saját forrása irányába, könnyen arra a nézőpontra juthat, amely a protestáns teológiában ahhoz a jelszóhoz vezetett, hogy „Isten halott”. Ugyanez az elmélet nyert teret a nem materialista egzisztencializmusban is. Ez az attitűd abból az egészséges belátásból ered, hogy minden „transzcendencia” lehetetlen, nem lehetséges olyan istenség, amely „a világon kívüli”. „Isten országa bennetek van.” Így a tükrözött tudat az autonómia szikrája révén könnyen lángra lobbantja egoítását, és érzi magában az istenit. Jellegzetes ateizmusával emberfeletti emberré pumpálja fel magát. Ebben a félreértésben még Rudolf Steinerre is lehet hivatkozni: „A világ-irányító teljesen kiáradt a világba;... belülről mozgatja azt... A legmagasabb forma, melyben a közönséges életen belül fellép, a gondolkodás, és ezáltal az

emberi személyiség.¹⁴ Csak a tükrözött tudat számára van a *kívülnak* és *belülnek* jelentősége. Egy nem a testhez kötött tudat számára nincsenek kényszerítő határok – kívül, belül –, mint például a bőrfelület határa, amellyel a tudat olyan mértékben azonosul, hogy a bőrön „belül” éli meg magát. A gondolkodás maga nem ismer határokat. Ha határokat vél felfedezni, nem gondol arra, hogy ezek, amennyiben megjelennek, már a tudaton belül vannak. A „kívül” és „belül” fogalmiságok, amelyek valami olyan által határozzák meg magukat, ami a „kívül” és „belül” felett áll. A naiv tudat azt hiszi, amit ő maga hoz létre: a „realitás”, kívül van, én belül vagyok. Ugyanilyen gyermekség az istenit „belül” keresni. Ha az önállóságra ébredt gondolkodás ezt az autonómiát nem vesztené el azonnal az egoitás pusztá szolgálatában, akkor forrása után kérdezhetne. Felemelkedhetne a koncentrációs gyakorlatok révén a kontemplációba, és eközben tapasztalhatná: ha valaki kontemplálja gondolkodását, ez nem az ő gondolkodása, és nem ő az, aki kontemplál. A transzcendencia és immanencia, az emberi tapasztalási tartományon kívül vagy belül, az én vagy nem én kérdései a tükrözött tudathoz tartoznak. Aki súlyt fektet a kérdésre, hogy létezik-e Isten a világon, az emberen „kívül” vagy nem, arról tanúskodik, hogy nincs tapasztalása a testtől független tudatról.

Isten egyesült az emberrel, általa újból a világgal – amennyiben megszüntette különállóságát. Tehát a világ isteni – vagy Isten emberi? Mindenesetre az istenség teret alkotott az ember és világa számára. Ez a szeretet mozdulata – szabad teret létrehozni a lélekben a másik ember számára. Az eredendő isteni szeretet teszi ezt a mozdulatot. Nem azért, hogy az ember az isteni tanítást egyszerűen vallja, hanem hogy *olvassa: Isten üressége* emberek iránti szeretete. Csendjével hallhatóbban beszél, mint minden más kinyilatkozás.

Egy önmagáról lemondó tevékenység

Isten országa nem kívül van. De semmiképpen sincs az egotudaton belül sem. A közönséges tudaton belül nyugszik az a csíra, melyből az emberi integráció elindulhat.

Hogy a gondolkodás az emberhez tartozik, azáltal igazolt, hogy a gondolkodás realitását kétségbe vonhatja, anélkül, hogy egy pillanatra is megszakítaná a gondolkodást vagy lelke mélyén feladná a gondolkodásba vetett bizalmát. Aki a gondoltat látja, képessé válhat arra, hogy a gondolkodást is lássa.

A világ csak akkor lehet igazán külvilág, azaz tárgy, ha az ember képes gondolataira látni. Amíg dualitásban élünk, kioltjuk az ént; mert ő az oszthatatlan egység: individualitás. A dualisztikus transzcendens világnézetek félreértik az antik tudat helyzetét. Ennek forrása ténylegesen kívül volt, és még nem tartozott az emberhez. Ezért ez a tudat nem is volt öntudat, hanem „a másik” tudata. A kereszténység azt jelenti: a tudat, a gondolkodás forrását a közönséges tudaton belül megtalálni. Ez a Golgota óta ott található. De önmaga értését keresve irányultságában még ragaszkodik az antik mozdulathoz – az ember kívül keresi a forrást.

A gondolkodás kontemplációja keresztény cselekvés. Az időszámítás kezdete előtt ez nem volt lehetséges. Az időszámítás kezdete mindenekelőtt tudati fordulat volt. Az eredeti napelem képes volt lemondani önmagáról, és a gondolkodásban mozog. A megismerés aktusában található meg a gondolkodásnak az az ereje, hogy megsemmisítse önmagát, hogy

---

¹⁴ Rudolf Steiner: *Grundlinien einer Erkenntnistheorie der Goetheschen Weltanschauung – Die menschliche Freiheit* című fejezet; GA 2; Dornach, 1960; továbbá: Massimo Scaligero: *La Tradizione Solare*; 89. oldal

„határtalanul” odaadja magát a tárgynak. Mivel a gondolkodás ebben az értelemben halott, megsemmisítése – elhalt lényiségének halálaként – magában hordozza elhalt állapotának meghaladását, úgy hal meg, hogy a tárgy intuíciójának helyet teremtsen. Döntő, hogy felfedezzük a gondolkodásban a feltámadás erejét.

A gondolkodás kontemplációja megnyitja az utat az új teremtés felé. A tradíció nem tudhatott erről, mert nem rendelkezett előfeltételeivel: ez az a tett, amely a belső feltámadás elemét elhozza a világba, egy első kezdetet, az eredendő napelemet.

A Logosz megjelenik a szabadságban

Az értés nem értelmi tevékenység. A racionalizmus nem racionalizmusból keletkezett és nem racionalizmus révén választja az ember. Aki a szellemit keresi, a szellemi ideájából indul ki: ezt az ideát tapasztalásként, nem pedig üres absztrakcióként kellene birtokolnia. Kontempláció révén juthat el hozzá – nem ahhoz, amit a tükrözött tudat számára jelent; a lélek erejéhez, melynek kioltása a jelentéssel esik egybe. Ebben az erőben tapasztalni tudja működésében az akarat testetlen elemét. Szükség van annak világos ismeretére, amit keresünk: ennek a megismerésnek a mozdulata kezdetként, magának az általunk keresett szellemnek a princípiumaként nyilvánul meg. És ez az erő, ez a tapasztalat söpri el a szellem képzetét vértelen, gyenge árnyékképként. Amit keresünk, váratlanul toppan eléink idea-erőként, és megsemmisíti a szellem képzetét, amelyre az embernek gyengeségében szüksége van.

Nem a tartalom teszi ki a gondolkodást, hanem kizárólag a „hogyan”. A tartalom mindig dialektikus, tükrözött, de az erő, amely segíti kifejezésre juttatni, az az élő erő. Steiner a materialisztikus gondolkodók gondolkodásmódját „nagyon mélyreható spirituális hordozónak tartja”. Így beszél Darwinról, Haeckelről, Comte-ról, Vliffordról, Vogtról, Moleschottról, Büchnerről stb. Amit mondtak nem lényeges: a mód, *ahogyan* gondolkodnak: egy új spiritualitás kezdete¹⁵.

Ez a „hogyan” szól az 1899-es dolgozatról¹⁶, az ismeretelméleti művekből, az egész életművön végigvonul, és grandiózus módon élete végén visszautal *A szabadság filozófiájára* a *Mihály misztériumban*¹⁷. A tartalomra tekinteni – az értelem szegényes mozdulata. A gondolatokat kell tovább gondolnunk! És ott, ahol a mű a leghatározottabban apellál a gondolkodás átélésére, ott jelenik meg a szabadság csillaga.

Mihály misztériuma, az individuális gondolkodás visszavezetése a kozmikus – eleven – gondolkodáshoz a gondolkodáson belül, a központi témája a modern beavatásnak, melynek megalapozója az a mester volt, aki Rudolf Steinerként élt korunkban. Ennek a személyiségnek legnagyobb áldozata az volt, hogy emberi nyelven megfogalmazta azt, ami ember feletti, azt a megismerést, amely az emberi gondolkodást, mely ma az érzékszervileg észlelhetőhöz kötött, megválthatja. Erről az áldozatról többször beszél Rudolf Steiner – megragadó módon¹⁸ A

---

¹⁵ Rudolf Steiner: *Wie kann die Menschheit den Christus wiederfinden?* – 8 előadás Dornachban és Baselben 1918. decemberben és 1919 januárban; 6. előadás; GA 187; Dornach 1968; 136. oldal

¹⁶ Rudolf Steiner: *Der Individualismus in der Philosophie* – elérhetőségeit lásd a jelen hírlevél 2. számú lábjegyzetében.

¹⁷ Rudolf Steiner: *Anthroposophische Leitsätze. Der Erkenntnisweg der Anthroposophie. Das Michaelismysterium* 1924/25; Dornach 1976; GA 26

¹⁸ Rudolf Steiner: *Der Tod als Lebenswandlung*; 178-179. oldal

Logoszt azonban, amely ma az emberi gondolkodásban el van rejtve, nehéz – mindig is az volt – megismerni. Ma a gondolkodásban van keresztre feszítve, amennyiben a gondolkodást arra használják, hogy megtagadják a Logoszt. Önmagukat tagadják meg, ahelyett, hogy a megváltó erőt önmagukban felfedeznék, a gondolkodás tartalmára néznek, nem a mozgására. Ezért Rudolf Steiner századforduló előtti művei – tartalmukat tekintve – nehézséget okoznak azoknak, akiknek fontosak a „vélemények”, és akik Nietzschében és Haeckelben sem találják meg azt a spiritualitást, amit Rudolf Steiner látott bennük; akik nem fogadják be és nem akarják befogadni a mester szavait, aki azt mondja: lépj rá az útra, változtasd meg az életed, légy borra. És nem azt mondta: hasonlítsd össze véleményeimet, vedd össze áldozatom különböző stációit – sebeimet. A legnagyobb Logosz-szellem lakozik művében ott is, ahol egyetlen szó sem esik a kereszténységről.